

Smaastykker.

2.

Om Ophavsmanden til Hr. Peder Klavsens Portræt i Valle Kirke.

Af C. F. Bricka.

I Valle Kirke i Søndre Undals Præstegjæld i det sydvestlige Norge hænger et samtidigt Portræt af den som Sagaoversætter og historisk-topografisk Forfatter bekjendte Peder Klavsen (Friis), der virkede her som Sognepræst fra sit 21. Aar (1566) indtil sin Død i Aaret 1614. Den Kirke, der nu staaer, er imidlertid ikke den, hvori Hr. Peder prædikede, thi denne blev nedreven 1792 efter at have staaet i lidt over 200 Aar. En Tavle, som Hr. Peder havde anbragt i denne sin Kirke, indeholdt Oplysninger om dens Tilblivelse og Udsmykning: den var bygget „af ny“ 1577, til Dels paa hans Bekostning, 1591 var Koret bygget til, og 1608 arbejdede et Par Malere i den, den ene paa en Altertavle og et Maleri ved Døbefonten, den anden i Kor og Vaabehus. Fra sidstnævnte Aar var ogsaa Tavleindskriften. Da Portrætet formentlig fremstiller Peder Klavsen i en Alder af omtr. 60 Aar, har man antaget, at ogsaa det skriver sig fra 1608 og skyldes den Kunstner, som da malede „Tavlerne“ i Kirken¹⁾.

¹⁾ Samlede Skrifter af Peder Claussøn Friis, udg. af Gust. Storm, Krist. 1881, S. xxxv. Sammesteds S. xxx f. findes Indskriften paa Tavlen meddelt.

Portrætet, som oftere er gengivet, har ved den Dygtighed hos Kunstneren, hvorom det vidner, ved sin Ælde og ved sin Gjenstand tildraget sig Opmærksomhed, og nylig har en norsk Videnskabsmand, Professor i Kunsthistorie ved Christiania Universitet L. Dietrichson, opkastet og forsøgt at besvare det Spørgsmaal, hvem der har malet det¹⁾. Ved forskjellige Kombinationer mener han at kunne identificere den hidtil oversete Kunstner med en i Kunstens Historie ikke ganske ubekjendt Mand; men hvor sindrige disse Kombinationer end tage sig ud for den, der ikke er nøjere inde i Datidens Brug af Navne, vil en Historiker let se, at de ikke holde Stik, idet de bero paa en tilsyneladende, men ikke virkelig Navnelighed. Dette Indlæg bliver derfor en Indsigelse.

Ligesom Prof. G. Storm antager Prof. Dietrichson, at Billedet er fra 1608 og skyldes en af de to Malere, som nævnes i Tavleindskriften. Om de Arbejder, Peder Klavsens lod udføre i Kirken 1608, hedder det her: „Anno 1608 haffuer jeg med min herre Biscops M: Lauritz Claussens S: bevilning ladet gjøre den Taffle paa Alteriet och den wed Fonten med denne. er de formalet af Peter Reimers, men Corit och Vaabenhuuset malede Lytke Diriksen.“ Prof. Storm har, som berørt, udtalt den Formodning, at den første af disse Mænd, den, der har malet de to „Tavler“, ogsaa er den, der har malet Stedets Sognepræst; men Prof. Dietrichson, der vel indrømmer, at det ved første Øjekast ser ud, som om Peter Reimers har været en Kunstner, medens den anden har udført en Væggestrygers Arbejde, kommer dog til det Resultat, at den anden, Lytke Diriksen, er Manden. Hans Argumentation, der røber den kyndige Kunsthistoriker, skal her gengives i Korthed.

Først gjøres gjældende, at Datiden lagde Vind paa Kirkevæggens Udsmykning med ornamentale Malerier og Billeder, der ofte ere udførte af „ret dygtige“ Hænder, og paa Forhaand kan man derfor ikke betegne Lytke Diriksen som en

¹⁾ Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, utg. af Letterstedtska föreningen, 1889, S. 568 ff.

slet og ret Haandværker. Det er altsaa nødvendigt at undersøge, om man ellers véd noget om de to Mænd. Peter Reimers's Navn gjenfindes i en anden norsk Kirke (Kinservik), hvor han i Tiden mellem 1608 og 1615 med temmelig grelle Farver har malet Frelseren og de kristelige Dyder paa Prædikestolen. Han kaldes her Peter Reimers Neustad, men det er ogsaa alt, hvad der vides om ham. Rimeligvis har han været en tysk omrejsende „Stafferer“. Lytke Diriksen derimod turde ikke være saa ubekjendt. I sin Dagbog for 1618 anfører Christian IV, at han 10. Marts gav „den lille Dirik Kontrafejer“ 200 Rdl. for nogle Portræter, han havde malet i Sverige, og i Begyndelsen af det 17. Aarhundrede levede i Hamborg den nederlandske Kobberstikker Jan Diriksen, som i 1611 eller 1610 har stukket et stort Prospekt af Kjøbenhavn, og som tillige var Portrætmaler. Allerede Hamborger-Historikeren J. M. Lappenberg¹⁾ og senere Kunstnerbiografen Ph. Weilbach²⁾ have udtalt, at denne Kobberstikker utvivlsomt er den samme som Christian IV's „lille Dirik Kontrafejer“, og dette tiltrædes ganske af den norske Kunsthistoriker, kun at enhver Tvivl nu næsten forsvinder for ham, idet Indskriften i Valle Kirke hæver Formodningen „saa godt som til Vished“, „thi Lytke er intet Navn, men kun den plattyske Oversættelse af „lille“. Tillægget „den lille“ gives altsaa her til den Kunstner, der ellers hedder „Diriksen“, mens vi i 1618 have set det føjet til Fornavnet „Dirik“. Det tør saaledes anses for vist, at Portrætmaleren Jan Diriksen, sædvanlig kaldet „lille Dirik Kontrafejer“, der endnu i 1618 rejste som Portrætmaler i Sverige, i Aaret 1608 har været i Undal og der malet Koret og Vaabehuset — sandsynligvis med Ornamentter og maaske Figurer.“ Da nu Forholdet er dette, at Peter Reimers ikke vides at have malet Portræter, medens Jan Diriksen gav sig af hermed, taler Sandsynligheden for, at det er denne sidste, som har malet Peder Klavsen.

¹⁾ Zeitschrift des Vereines für hamburgische Geschichte V (Neue F. II) 261.

²⁾ Ph. Weilbach, Dansk Kunstnerlexikon S. 133.

Naar Prof. Dietrichson i de indledende Bemærkninger til sin lille Afhandling ytrer, „at Sandsynligheden for at kunne tillægge en i sin Tid bekjendt Mester dette mærkelige Værk vil springe saa vidt klart frem, at der kun endnu behøves et nærmere Kjendskab til denne Mands Arbejder, end vi for Tiden besidde, for med fuld Sikkerhed at kunne tilkjende eller frakjende ham Arbejdet“, har han imidlertid overset ét, nemlig at foruden Kunsthistorien og Kunstkritiken ogsaa Personallhistorien kan have et Ord at sige i denne Sag, og den vil ikke lade de Præmisses staa uanfægtede, hvorefter hine Fag opfordres til at fælde Dom.

Det lader sig nemlig ikke gjøre at identificere de tre: Jan Diriksen, Lytke Diriksen og „lille Dirik Kontrafejer“. Efter Navnene at dømme maa det være tre forskellige Personer, hvis da ikke en af dem har skiftet Navn, en Forudsætning, som, da den mangler ethvert Støttepunkt, er saa usandsynlig, at det ikke er værd at dvæle ved den. Hvad saa den oprindelige Betydning af Lytke (Lydke) har været, var det paa den Tid og i de Lande, hvorom her er Tale, et Navn. Nogle Exempler ville lægge dette klart for Dagen. 1599 tager en Lytke Gertsen Borgerskab i Bergen, og et Par Aar tidligere var det samme sket med Johan Lytkesen og Peter Lytkesen¹⁾. I Rigsraaden Eske Brocks Tjeneste stod 1608 en Lydike Berider²⁾. Noget længere tilbage i Tiden træffe vi i Kjøbenhavn en Mester Lytke 1552, en Lytke Bager 1473, en Lytke Bundtmager o. 1510 og en Lytke Skomager 1453³⁾. Ingen vil kunne nægte, at Lytke her er et Navn;

¹⁾ Bergens Borgerbog 1550--1751, udg. af N. Nicolaysen, S. 18, 15, 16.

²⁾ Vedel Simonsen, Eske Brocks Levnetsbeskr. I. 61.

³⁾ O. Nielsen, Kjøbenhavns Diplomatar., Reg. En ikke ganske ubetydelig Mand var den ovfr. nævnte Mester Lytke, som 1550 sendtes til Malmøhus for at give Lensmanden Raad om den Vandkunst, som skulde indrettes der (Dsk. Mag. 4. R. VI. 163), og hvem der 1552 blev skrevet om for at hente ham over til Kongen i Jylland (Nielsen, Kjøbenhavns Dipl. IV. 537). 1558 nævnes han i Forbindelse med Kjøbenhavns Vandforsyning

men ingen, som er fortrolig med Datidens Navnebrug, tør heller paastaa, at en Mand, som hedder Lytke Diriksen (=: Dideriksen), kan være identisk med En, der kaldes (lille) Dirik (Diderik) Kontrafejer. Det er en ren Umulighed. Endestavelsen sen havde paa faa Undtagelser nær¹⁾ sin bestemte, naturlige Betydning, og man kan derfor ikke uden videre slaa en Streg over de tre Bogstaver og erklære Diriksen for det samme som Dirik, lige saa lidt som man kan gjøre det nu, da —sen-Navnene ere blevne faste Efternavne. Senere Tider have jo indskrænket Brugen af Fornavnet alene til fortrolig Tale, men sæt, at man havde bevaret Fortidens Skik og f. Ex. kunde have betegnet den som Kunstner og af sit tragiske Endeligt bekendte Erik Pauelsen († 1790) som Erik Kunstmaler, hvor forhastet vilde det dog saa ikke være, om man antog ham for at være samme Person som den noget ældre samtidige Portrætmaler Vigilius Eriksen. Hvad „lille Dirik Kontrafejers“ Fader har heddet, vides ikke, men at sammenblande Sønnen med Lytke Diriksen, som 1608 fær-

(Lassen, Doc. til Kiøbenhavns Befæstnings Hist. S. 97 f.). Om han er den Vandkunstmester, der ved samme Tid var syg (Kancelliets Brevbøger 1556—60 S. 207), kan ikke afgjøres. Derimod taler Sandsynligheden for, at det er ham, hvem der 1564 paa ny tillagdes et aarligt Deputat af Levnetsmidler og Brændsel fra Kjøbenhavns Slot (Nye Dsk. Mag. V. 69). 1567 klagede han over, at han havde lidt stor Nød, siden han kom af med Vandkunsten og Møllen ved Kjøbenhavns Slot, og at han aldeles intet havde at leve af, hvorfor der tilstodes ham en Understøttelse (Kbhvns Dipl. IV. 588). Alle Vegne betegnes han blot som Mester Lytke, i og for sig ikke den heldigste Maade at betegne en Mand paa, thi samtidig levede der ogsaa en Mester Lytke i Helsingør, men han var Bartskeer (Nyt hist. Tidsskr. I. 196).

¹⁾ Saaledes havde Rigsraaden Niels Klementsens († 1518) Sønnen Rasmus Klementsens. Den berømte Niels Hemmingsens Søn hed Hans Hemmingsens; i Regelen bruges den latinske Form Hemmingius, men ogsaa den danske Form Hemmingsens kjendes (Rørdam, Kjøbenhavns Universitets Hist. 1537—1621 IV. 263).

dedes i Norge, og med Jan Diriksen, som da maaske sad i Hamborg¹⁾, gaar efter det her udviklede paa ingen Maade an.

Medens det snarest maa blive norske Historikeres Sag at give nærmere Oplysninger om Lytke Diriksen²⁾, skal her, for ikke at blive staaende ved noget rent negativt, gjøres et lille Forsøg paa at besvare Spørgsmaalet om, hvem „lille Dirik Kontrafejer“ er, skjønt Svaret ikke vil blive meget positivt. Navnet Dirik eller Diderik hørte ikke til de almindeligste, men alligevel var der i Begyndelsen af det 17de Aarhundrede to Malere i Kjøbenhavn af det Navn. Dette forklarer, at Kongen betegner den Maler, hvem han 1618 giver de 200 Rdl., som lille Dirik, thi han har derved villet skjelne ham fra den anden. I Christians IV's Tjeneste som „kgl. Majestæts Maler“ stod med en aarlig Besolding af 40 Rdl. fra 1602 til sin Død 1622 Diderik Moll, der 1596 var kommen fra Lybek til Kjøbenhavn i Anledning af Kroningen her. Han benyttedes en hel Del, han fulgte f. Ex. 1606 med Kongen til England, men, saa vidt vides, haves der ingen Efterretning om, at han gav sig af med at male Portræter³⁾. Det gjorde

Livlægen Peder Sørensens Søn Dr. Frederik Pedersen kaldes Fr. Severinius. For at nævne et Exempel endnu kan henvises til, at den norske Præst Mag. Iver Pedersen Adolphus († 1665) var en Søn af Dr. Peder Alfsen. De to sidste Exempler vise imidlertid, at den danske Sprogbrug holdt stærkere fast ved det overleverede end den latinske.

¹⁾ I Følge den ovfr. cit. Afhandling af Lappenberg (Zeitschr. f. hamb. Gesch. V. 261) er Jan Diriksen, som var født i Kampen, ikke truffen i Hamborg før 1613, da en Søn af ham fødtes der. Det er muligt, at han 1611(10) opholdt sig i Kjøbenhavn, da han stak det af Maleren Johan v. Wick udførte Prospekt af den danske Hovedstad (Danske Saml. VI. 121. Weilbach, Dansk Kunstnerlex. S. 739), men sikkert vides intet herom.

²⁾ En Person af dette Navn forekommer 1599–1600 i Helsingørs Tingbøger (i Rigsark.), uden at man derfor tør sige, at det er samme Mand.

³⁾ Grundtvig, Meddelelser fra Rentekammerarchivet 1872, S. 194. Friis, Samlinger til Dansk Bygnings- og Kunsthis. S. 12f., 203, 236. Rentemestr. Regnskaber i Rigsark.

derimod den anden Dirik, nemlig Dirik van Eigen, som i Januar 1619 fik en Betaling af 25 Rdl. for et Portræt af den afdøde Dronning Anna Kathrine, og som ved den Lejlighed betegnes som Kontrafejer og Indvaaner i Kjøbenhavn¹⁾. Nærmere kjendes ikke til denne Mand, men foreløbig tør man vel opstille den Formodning, at han maaske — mere end et „maaske“ er man ikke berettiget til — er identisk med Christian IV's „lille Dirik Kontrafejer“²⁾.

Dog denne Hypothese være nu rigtig eller ikke, fast staar det, at tre Personer med Urette ere blevne slaaede sammen til én, og hvad Portrætet af Peder Klavsen angaar, bliver det rigtigst at vende tilbage til den af Prof. Storm udtalte Formodning, at det, hvis det virkelig hidrører fra 1608, er udført af den Maler, der malede „Tavlerne“ i Kirken, Peter Reimers³⁾, idet den andens Kandidatur maa betragtes som bortfalden, i hvert Fald saa længe, som ikke nye Oplysninger lægge et Lod i Vægtskaalen til Fordel for ham. At Portrætet imidlertid skriver sig fra Aaret 1608, er dog næppe hævet over enhver Tvivl. Som Aarene afsætte forskjellige Spor i de forskjellige Menneskers Ansigtstræk og Ydre, saaledes gjøre ogsaa de forskjellige Tidsaldr sig gjældende paa forskjellig Maade med en tidligere eller senere indtrædende Affældighed⁴⁾. Om Billedet fremstiller Peter Klavsen i hans 63. Aar, er derfor meget usikkert.

¹⁾ Rentemestr. Regnsk. 1618—19 S. 449.

²⁾ Svenske Kilder kunne mulig give de manglende Oplysninger.

³⁾ Hans Fremstillinger af Christus og de kristelige Dyder paa Prædikestolen i Kinserviks Kirke karakteriseres som „ret godt malede“ i Aarsberetn. fra Foreningen til norske Fortidsmindesmerkens Bevaring f. 1880, S. 73.

⁴⁾ Jvfr. Hist. Tidsskrift 4. R. VI. Lit. S. 161 ff.